

М. Б. АМАНБАЕВА¹, П. А. ЕСЕНБЕКОВА²

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан,

²ҚР БЖҒМ Зоология институты, Алматы, Қазақстан.

E-mail: 1. mahabat_82@mail.ru, 2. esenbekova_periz@mail.ru

«АЛТЫН-ЕМЕЛ» МЕМЛЕКЕТТІК ҰЛТТЫҚ ТАБИҒИ ПАРКІНІҢ ЖАРТЫЛАЙ ҚАТТЫҚАНАТТЫЛАРЫ (HEMITEPTERA) ФАУНАСЫ

Аннотация. Зерттеу нәтижесінде «Алтын-емел» мемлекеттік ұлттық табиғи паркінің (Шыған кордонының маңы, Өншіқұм, Кіші және Үлкен Қалқан) жартылай қаттықанаттылардың 9 тұқымдасына жататын 26 түр анықталды. Олардың ішінде Nabidae, Nepidae, Gerridae – зоофагтар, Miridae тұқымдастары (*Deraeocoris punctulatus*, *Phytocoris varipes*) – зоофитофагтар, қалған тұқымдас өкілдер – фитофагтар.

Тірек сөздер: Алтын-Емел, жартылай қаттықанаттылар, зоофагтар, фитофагтар.

Ключевые слова: Алтын-Эмель, полужесткокрылые, зоофаги, фитофаги.

Keywords: Altyn-Emel, Hemiptera, zoophages, phytophagous.

«Алтын-емел» мемлекеттік ұлттық табиғи бағы 1996 жылы 10 сәуірде Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысымен құрылған. Қазіргі кезде ол еліміздегі ең ірі ұлттық табиғи паркінің бірі болып саналады. Оның аумағы 520 мың гектардан астам. Іле шұңқырында орналасқан, солтүстігінде Жетісу Алатауының оңтүстік бөктері шектеп жатса, оңтүстігінде Іле өзені мен Қапшағай су қоймасы алып жатыр. Парк Алматы облысы, Панфилов, Кербұлақ аудандарының аумағында ұйымдастырылған, солтүстік шекарасы Алтын-емел тауының оңтүстік-батыс тармақтарынан өтеді.

«Алтын-емел» ұлттық бағы аумағының жартылай қаттықанаттыларының фаунасы, биологиясы, экологиясы толық зерттеліп бітпеген [1–5].

Құрлық қандалаларын ұстау үшін ең белгілі әдісі: сүзгіменен «ору» және эксгаустермен жинау, т.б. қолданылды. Су жартылай қаттықанаттыларын су энтомологиялық сүзгісі көмегімен жиналды.

Зерттеу жұмысы «Алтын-емел» мемлекеттік ұлттық табиғи паркінде 2014 жылдың маусым айындағы жинаған материалдар негізінде (Шыған кордонының маңы, Өншіқұм, Кіші және Үлкен Қалқан) жартылай қаттықанаттылардың түрлер тізімі берілген.

Miridae тұқымдасы

Deraeocoris (C.) punctulatus (Fallen, 1807. Шыған кордонының маңы, 08.07.2006. 5 экз.; Мыңбұлақ кордоны, 15.06.2014. Далалы аймақта және шөптесінді өсімдікте. Зоофитофаг.

Polymerus unifasciatus Fabricius. Шыған кордонының маңы, 12.06.2014. 3 экз.; кордон Мыңбұлақ, 13.06.2014. 4 экз. Көпқоректі.

Lygus pratensis (Linnaeus), 1758. Шыған кордонының маңы, 12.06.2014. 4 экз.; Кіші және Үлкен Қалқан таулары. 13.06.2014. 4 экз.; Мыңбұлақ кордоны, 14.06.2014. 3 экз. Эврибионт. Көпқоректі.

Orthops kalmi (Linnaeus, 1758). Шыған кордонының маңы, 12.06.2014. 4 экз.; Мыңбұлақ кордоны, 15.06.2014. 3 экз., шатыргүлділерде.

Dimorphocoris pedetes Kerzhner, 1964. Кіші және Үлкен Қалқан таулары. 14.06.2014. 2 экз. Бұршақ тұқымдастарында.

Phytocoris varipes Boheman, 1852. Шыған кордонының маңы, 12.06.2014. 3 экз.; Мыңбұлақ кордоны, 14.06.2014. 2 экз. Зоофитофаг. Түрлі шөптесінді биотоптарда.

Tironia elegans (Jakovlev, 1867). Өншіқұм, 15.06.2014. 10 экз. Тамариск өсімдігінде (Tamarix).

Tironia roseipennis Reuter, 1878. Өншіқұм, 14.06.2014. 6 экз. Тамариск өсімдігінде (Tamarix).

Tironia suturalis suturalis Reuter, 1901. Шыған кордонының маңы, 12.06.2014. 3 экз. Кермек өсімдігінде (*Limonium*).

Tironia prasina (Fieber, 1864). Өншіқұм, 14.06.2014. 5 экз.; 15.06.2014. 6 экз. Тамариск өсімдігінде (Tamarix).

Nabidae тұқымдасы

Nabis (Aspilaspis) viridulus Spinola, 1837. Шыған кордонының маңы, интразональды биотоп, 13.06.2014. 5 экз.; Өншіқұм, 14.06.2014. 3 экз. Тамариск өсімдігінде (Tamarix).

Nabis ferus (Linnaeus, 1758). Окр. Шыған кордонының маңы, интразональды биотоп, 13.06.2014. 2 экз.; Кіші және Үлкен Қалқан таулары, 14.06.2014. 3 экз.

Lygaeidae тұқымдасы

Artheneis alutacea Fieber, 1861. Шыған кордонының маңы, 12.06.2014. 6 экз.; Әншіқұм, 13.06.2014. 5 экз. Тамариск өсімдігінде (*Tamarix*).

Rhopalidae тұқымдасы

Stictopleurus punctatonervosus (Goeze, 1778). Шыған кордонының маңы, 12.06.2014. 2 экз. Күрделігүлділерде.

Corizus hyoscyami hyoscyami (Linnaeus, 1758). Шыған кордонының маңы, 12.06.2014. 3 экз.; Әншіқұм, 14.06.2014. 3 экз.; Кіші және Үлкен Қалқан таулары. 14.06.2014. 2 экз. Шөптесін өсімдіктерде.

Coreidae тұқымдасы

Gonocerus acuteangulatus (Goeze, 1778). Шыған кордонының маңы, 12.06.2014. 12 экз. Бұтақты өсімдіктерде.

Coreus marginatus (Linnaeus, 1758). Шыған кордонының маңы, 12.06. 2014. 3 экз. Шөптесін өсімдіктерде.

Tingidae тұқымдасы

Derephysia foliacea (Fallen, 1807). Шыған кордонының маңы, 12.06. 2014. 10 экз. Күрделігүлділерде личинкалар және имаго.

Pentatomidae тұқымдасы

Desertomenida quadrimaculata (Horvath, 1892). Шыған кордонының маңы, 12.06.2014. 3 экз.; Әншіқұм, 13.06.2014. 4 экз. Тамариск өсімдігінде (*Tamarix*).

«Алтын-Емел» МҰТП жарғылай қаттықанаттыларының токсеномиялық құрамы

Тұқымдасы	Туыс	Түр	Қоректену ерекшеліктері	Түр саны	%
Miridae	<i>Deraeocoris</i>	<i>D. punctulatus</i>	Зоофитофаг	10	38,6
	<i>Polymerus</i>	<i>P.unifasciatus</i>	Фитофаг		
	<i>Lygus</i>	<i>L. pratensis</i>	Фитофаг		
	<i>Orthops</i>	<i>O. kalmi</i>	Фитофаг		
	<i>Dimorphocoris</i>	<i>D.pedetes</i>	Фитофаг		
	<i>Phytocoris</i>	<i>P. varipes</i>	Зоофитофаг		
	<i>Tuponia</i>	<i>T. elegans</i>	Фитофаг		
		<i>T. roseipennis</i>	Фитофаг		
		<i>T. suturalis suturalis</i>	Фитофаг		
		<i>T. prasina</i>	Фитофаг		
Nabidae	<i>Nabis</i>	<i>N.viridulus</i>	Зоофаг	2	7,7
		<i>N. ferus</i>	Зоофаг		
Lygaeidae	<i>Artheneis</i>	<i>A. alutacea</i>	Фитофаг	1	3,8
Rhopalidae	<i>Stictopleurus</i>	<i>S. punctatonervosus</i>	Фитофаг	1	3,
Coreidae	<i>Corizus</i>	<i>C.hyoscyami</i>	Фитофаг	3	11,6
	<i>Gonocerus</i>	<i>G.acuteangulatus</i>	Фитофаг		
	<i>Coreus</i>	<i>C. marginatus</i>	Фитофаг		
Tingidae	<i>Derephysia</i>	<i>D. foliacea</i>	Фитофаг	1	3,8
Pentatomidae	<i>Desertomenida</i>	<i>D.quadrimaculata</i>	Фитофаг	6	23,1
	<i>Brachynema</i>	<i>B. germari</i>	Фитофаг		
	<i>Anthemimia</i>	<i>A. lunulata</i>	Фитофаг		
	<i>Carpocoris</i>	<i>C. pudicus</i>	Фитофаг		
		<i>C.purpureipennis</i>	Фитофаг		
		<i>Tarisa</i>	<i>T. elevata</i>		
Nepidae	<i>Nepa</i>	<i>N. cinerea</i>	Зоофаг	1	3,8
Gerridae	<i>Gerris</i>	<i>G. lacustris</i>	Зоофаг	1	3,8
9	21	26		26	100

Brachynema germari (Kolenati, 1846). Шыған кордонының маңы, 12.06.2014. 2 экз.; Әншікұм, 13.06.2014. 2 экз. Имаго және личинки.

Antheminia humulata (Goeze, 1778). Шыған кордонының маңы, 12.06.2014. 3 экз.; Кіші және Үлкен Қалқан таулары. 14.06.2014. 2 экз. Полифитофаг.

Carpocoris pudicus (Poda, 1761). Шыған кордонының маңы, 12.06.2014. 3 экз. личинкалар.

Carpocoris purpureipennis (De Geer, 1773). Шыған кордонының маңы, 12.06.2014. 3 экз.; Әншікұм, 13.06.2014. 10 экз. личинкалар.

Tarisa elevata Reuter, 1901. Шыған кордонының маңы, 12.06.2014. 3 экз.

Nepidae тұқымдасы

Nepa cinerea Linnaeus, 1758. Шыған кордонының маңы, 12.06.2014. 3 экз. Баяу ағысты суда личинкалары кездесті.

Gerridae тұқымдасы

Gerris lacustris (Linnaeus, 1758). Шыған кордонының маңы, 12.06.2014. 4 экз.

Анықталған тұқымдастарының өкілдері Nabidae, Nepidae, Gerridae – зоофагтар, Miridae тұқымдастары (*Deraeocoris punctulatus*, *Phytocoris varipes*) – зоофитофагтар, қалған тұқымдастар – фитофагтар (кесте).

Зерттеу нәтижесінде «Алтын-Емел» мемлекеттік ұлттық табиғи паркінің 2014 жылдың маусым айындағы жинаған материалдардан (Шыған кордонының маңы, Әншікұм, Кіші және Үлкен Қалқан) жартылай қаттықанаттылардың 9 тұқымдасына жататын 26 түр анықталды.

ӘДЕБИЕТ

1 Есенбекова П.А. Водные полужесткокрылые (Heteroptera) Государственного национального природного парка «Алтын-Эмел» // Изв. НАН РК. Сер. биол. и мед. – Алматы, 2006. – № 6. – С. 9-11.

2 Есенбекова П.А. Весенние виды полужесткокрылых (Heteroptera) горы Шолак // Вестн. КазНУ. Сер. биол. – Алматы, 2007. – № 3 (33). – С. 76-78.

3 Есенбекова П.А. К фауне наземных полужесткокрылых (Heteroptera) ГНПП «Алтын-Эмел» // Исследования, результаты. – Алматы, 2008а. – № 1. – С. 180-182.

4 Есенбекова П.А. К фауне наземных полужесткокрылых (Heteroptera) ГНПП «Алтын-Эмел» // Исследования, результаты. – Алматы, 2008б. – № 1. – С. 180-182.

5 Есенбекова П.А., Акоев М.Т. Алтын-Емел табиғи бағының жартылай қаттықанаттылар фаунасына (Heteroptera) // Вестн. КазНУ. Сер. биол. – Алматы, 2010. – № 1. – С. 89-91.

REFERENCES

1 Esenbekova P.A. Vodnye poluzhestkokrylye (Heteroptera) Gosudarstvennogo nacional'nogo prirodnogo parka «Altyn-Jemel». Izv. NAN RK. Ser. biol. i med. Almaty, 2006. № 6. S. 9-11.

2 Esenbekova P.A. Vesennie vidy poluzhestkokrylyh (Heteroptera) gory Sholak. Vestn. KazNU. Ser. biol. Almaty, 2007. № 3 (33). S. 76-78.

3 Esenbekova P.A. K faune nazemnyh poluzhestkokrylyh (Heteroptera) GNPP «Altyn-Jemel». Issledovaniya, rezul'taty. – Almaty, 2008a. № 1. S. 180-182.

4 Esenbekova P.A. K faune nazemnyh poluzhestkokrylyh (Heteroptera) GNPP «Altyn-Jemel». Issledovaniya, rezul'taty. Almaty, 2008b. № 1. S. 180-182.

5 Esenbekova P.A., Akoev M.T. Altyn-Emel tabirgi bagynuc zhartylaj kattyqanattylyar faunasyna (Heteroptera). Vestn. KazNU. Ser. biol. Almaty, 2010. № 1. S. 89-91.

Резюме

М. Б. Аманбаева¹, П. А. Есенбекова²

¹Казахский национальный педагогический университет им. Абая, Алматы, Казахстан,

²Институт зоологии МОН РК, Алматы, Казахстан)

МАТЕРИАЛЫ К ФАУНЕ ПОЛУЖЕСТКОКРЫЛЫХ (HETEROPTERA) ГОСУДАРСТВЕННОГО НАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКА «АЛТЫН-ЭМЕЛЬ»

В результате проведенных исследований в июне 2014 г. на территории ГНПП «Алтын-Эмел» (окр. кордона Шыган, Поющий бархан, горы М. и Б. Калканы) было выявлено из 9 семейств 26 видов полужесткокрылых насекомых. Представители семейств Nabidae, Nepidae, Gerridae – зоофаги, виды семейства Miridae (*Deraeocoris punctulatus*, *Phytocoris varipes*) – зоофитофаги, а представители остальных семейств – фитофаги.

Ключевые слова: Алтын-Эмел, полужесткокрылые, зоофаги, фитофаги.